

Antonio Krnić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb

3. godina prijediplomskog studija sociologije

antoniokrnicc@gmail.com

Gregurović, S. i Klempić Bogadi, S., ur. (2023). Neminovnost ili izbor? Povijesni i suvremeni aspekti migracija u Hrvatskoj. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti – Jesenski i Turk

Inevitability or choice? Historical and contemporary aspects of migration in Croatia. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti – Jesenski i Turk

Zbornik radova *Neminovnost ili izbor? Povijesni i suvremeni aspekti migracija u Hrvatskoj*, u uredničkom sastavu Snježane Gregurović i Sanje Klepić Bogadi, sadrži sedam radova koji kronološki i kroz interdisciplinarnu prizmu nastoje osvijetliti aspekte, kontekst, karakteristike i okolnosti migracijskih procesa u Hrvatskoj. Prvih pet radova donosi pregled različitih migracijskih trendova te njihovih uzroka i posljedica od ranog novog vijeka do suvremenog doba, šesti tematizira transnacionalni analitički pristup istraživanju migracija, dok sedmi rad nudi analizu povezanosti političke orijentacije i stupnja religioznosti na stavove o imigrantima i imigraciji. Iako su u fokusu ovog prikaza radovi o recentnijim fenomenima u Hrvatskoj, donosi se i kratak osvrt na radove koji se bave povijesnim pregledom migracija.

U prvom radu ovog zbornika Migra-

cijski obrasci u Sjevernoj Dalmaciji ranog novog vijeka (str. 15 – 38) Dubravka Mlinarić opisuje migracijske tokove na području sjeverne Dalmacije tijekom ranog srednjeg vijeka u kontekstu ratnih zbivanja, ekonomskih i gospodarskih prilika, ekoloških i zdravstvenih okolnosti, administrativnog ustroja te društvene i demografske strukture. Autorica svoju analizu temelji na kvalitativnom i komparativno-analitičkom pristupu inzistirajući pritom na njegovu značaju u istraživanju migracija iz interdisciplinarne perspektive čemu svjedoči arhivska građa koja između ostalog obuhvaća kartografske, povijesne i pravne izvore. Navedeni izvori pružaju zanimljiv uvid u ekonomske, demografske i pravno-administrativne okolnosti migracija u sjevernoj Dalmaciji tijekom ranog srednjeg vijeka.

Sanja Lazanin u drugom radu zbornika *Migracije u Slavoniji od kraja 17. do*

sredine 18. stoljeća (str. 39 – 68) donosi pregled migracija u Slavoniji od kraja 17. do sredine 18. stoljeća odnosno tijekom razdoblja značajnih promjena u životu stanovnika tog područja. Odlazak osmanske vlasti nakon poraza u Bečkom ratu tijekom kojeg je taj teritorij devastiran te dolazak nove habsburške političke i administrativne uprave potaknuli su važnu demografsku promjenu u Slavoniji. Promijenjena demografska slika bila je rezultat iseljavanja čiji je glavni motiv bio potraga za boljim uvjetima života, ali i aktivnim naseljavanjem novog stanovništva pod habsburškom jurisdikcijom o čemu svjedoče tadašnji popisi stanovništva što autorica potkrepljuje vrijednim arhivskim izvorima i postojećom povijesnom građom.

U trećem radu Uloga migracija u oblikovanju suvremene demografske slike Hrvatske (str. 69 – 98) Sanja Klempić Bogadi donosi pregled različitih tipova migracija kao značajnih čimbenika u kreiranju današnje demografske slike Hrvatske započevši svoj pregled od Drugog svjetskog rata.

Autorica na temelju statističkih i demografskih podataka iz druge polovice prošlog stoljeća do danas prikazuje promjene prirodnog prirasta i migracijskog salda, unutarnje migracije sa sela u gradove, otočne migracije, iseljavanje iz Hrvatske motivirano političkim i ekonomskim prilikama, ali i ratnim zbivanjima u vidu prisilnih migracija te useljavanje u Hrvatsku. Potonji fenomen autorica dijeli u tri razdoblja: (1) razdoblje do osamostaljenja Hrvatske koje karakterizira dominacija međurepubličkih, tada unutarnjih migracija, zatim (2) imigracije povezane s ratnim zbivanjima u Bosni i Hercegovini i povratak iseljenika do početka 21.

stoljeća te (3) razdoblje do danas koje je uglavnom popraćeno ekonomskim migracijama. Autorica se dotiče novijih imigrantskih trendova koje karakterizira useljavanje velikog broja stranih radnika iz azijskih zemalja (najviše iz Nepala, Indije i Filipina), no taj fenomen nije u fokusu ovog istraživanja.

Autorica Snježana Gregurović u četvrtom radu ovog zbornika, Međunarodne migracije u Hrvatskoj od 2000. do 2020: Trendovi, politike i upravljanje (str. 99 – 126), analizira migracije i migracijske politike u Hrvatskoj u razdobljima od 2000. do 2010. i od 2011. do 2020.

U kontekstu međunarodnih migracija, neregularnih migracija i azilantata u Hrvatskoj tijekom tih dvaju razdoblja Gregurović između ostalog govori o ulozi ratnog i poslijeratnog razdoblja na ovim prostorima, promjenama pravnog i zakonskog okvira, svjetskoj gospodarskoj krizi, ulasku u EU i sukobima izvan Europe kao katalizatorima migracija, bile one regularne ili neregularne. Dotičući se migracijske politike Republike Hrvatske ističe se jednosmjernan proces prijenosa politika EU-a na hrvatsko zakonodavstvo u pretpristupnom razdoblju, donošenje nedostatnih i površnih migracijskih politika te neuspjelo poticanje povratnih migracija hrvatskog stanovništva.

U dvjema migracijskim politikama donesenima za 2007. i 2008. godinu i razdoblje od 2013. do 2015. nedostaje adekvatna analiza tržišta rada i definiranje kvalitetnih mjera za poticanje zapošljavanja stranih radnika prema ponudi i potražnji tržišta. S obzirom na rastući trend dolaska stranih radnika u Hrvatsku, sa sigurnošću se može reći da nedostaje ključni dio migracijske politike Republike Hrvatske zadnji put donesene 2013. go-

dine. Gregurović ističe kako je, umjesto direktnog prijenosa zakona donesenih na razini Europske Unije, potrebno te zakone prilagoditi kontekstu hrvatskog zakonodavstva, a u izradi useljeničke politike naglasak staviti na prednosti koje Republika Hrvatska ima u usporedbi s nekim drugim razvijenijim članicama Unije.

Autorica se kratko dotiče izazova suvremenih migracijskih trendova koji sežu od politizacije i sekuritizacije migracija do preispitivanja pojma nacije i suverenosti. No izazovi suvremenih migracijskih fenomena poprimaju i epistemološku dimenziju zbog potrebe za primjenjivanjem novih koncepata i teorijskih okvira u istraživanju i definiranju migracija. Klasične migracijske teorije pokazale su se neodrživima u objašnjavanju suvremenih fenomena, a, kako autorica navodi, sve je više pristupa koji kombiniraju mikro- i makro- društvenu razinu.

Peti rad zbornika, Stavovi prema tražiteljima azila i izbjeglicama u Hrvatskoj: Pregled istraživanja u razdoblju 2005.–2020. (str. 127 – 148), autorice Margarete Gregurović, donosi analizu rezultata 17 anketnih istraživanja koji ispituju stavove prema tražiteljima azila i izbjeglicama u Hrvatskoj provedenih od 2005. do 2020. (od kojih je većina provedena nakon izbjegličke krize 2015. i 2016.). Kako sama autorica navodi, istraživanja su provedena nevezana jedno uz drugo i samo dva na reprezentativnom uzorku, ali rezultati ove metaanalize vrijedan su dodatak istraživanjima ove teme za koju se nakon izbjegličke krize u Europi očituje veći interes. Rezultati metaanaliza provedenih u drugim europskim državama ukazuju na učinak sociodemografskih i ideoloških karakteristika, poput spola, dobi, obrazovanja, religioznosti, političke orijentacije i

drugo, na stavove o migrantima.

Rezultati analize studija provedenih u Hrvatskoj ne pokazuju tendenciju prema ekstremno negativnim stavovima, ali nešto negativniji stavovi vezani su uz percepciju sigurnosne i ekonomsko-zdravstvene prijetnje u istraživanjima prije izbjegličke krize 15/16. Nakon krize je porasla otvorenost hrvatskih građana prema tražiteljima azila, ali i dalje iskazuju strah i predrasude povezujući ih s teroristima i smatrajući ih sigurnosnom i kulturnom prijetnjom većoj mjeri nego prije krize.

Gregurović također stavlja naglasak na teorijske pristupe u istraživanju stavova prema migrantima koji su najčešće utemeljeni na teoriji prijetnje i teoriji kontakta, medijskim, političkim i lokacijskim utjecajem – konceptima primjenjivim na situaciju u Hrvatskoj. Teorija prijetnje odnosi se na doživljaje simbolične i realne prijetnje te teorije grupne i integrirane prijetnje koje autorica ukratko definira i razlikuje prema postojećoj literaturi. Teorija kontakta govori o utjecaju kontakta i njegovih dimenzija na formiranje stavova prema izbjeglicama. Gregurović navodi autore i čimbenike teorije kontakta, ali i vrste kontakta koji mogu biti neposredni i posredni.

Na stavove formirane neposrednim kontaktima utječu dimenzije kontakta poput učestalosti, trajanja, smisla i dubine interakcije, komunikacije te razumijevanja. Stavovi također mogu biti formirani posredno putem poznanstava ljudi koji stupaju u izravni kontakt s migrantskom skupinom te putem medija. Povezano s tim Gregurović ističe da na stavove o migrantima uvelike utječe medijska reprezentacija. Medijski diskurs u prikazu migranata varira od humanitarnog i vik-

timizacijskog do sekuritizacijskog, bila to ekonomska, kulturna ili sigurnosna prijetnja. Lokacijska je dimenzija također nezanemariva pri kreiranju stavova, primjerice blizina prihvatnog centra kao u slučaju u blizini Petrinje gdje se lokalno stanovništvo protivilo izgradnji prihvatnog centra za tražitelje azila pritom prikazujući sebe kao žrtvu, a migrante kao sigurnosni problem¹. Simona Kuti u šestom radu zbornika, *Transnacionalna perspektiva u istraživanju migracija u Hrvatskom kontekstu* (str. 149 – 170) još jednom predstavlja zanimljivu alternativu u istraživanju migracija – transnacionalnu perspektivu. Prema Vertovec (2009) transnacionalna perspektiva zagovara uspostavu i postojanje višestrukih veza i interakcija koje povezuju ljude i institucije preko granica nacija-država. Autorica ukratko izlaže povijest i značenje pojmova transnacionalizam i transnacionalno uz usporedbu s pojmovima multinacionalno i internacionalno, osnovne koncepte, značajne autore i njihov doprinos, tipove transnacionalnih praksi itd. Unatoč postojanju mnoge literature² o transnacionalnoj perspektivi u istraživanju migracija, ovaj pristup zahtijeva i zaslužuje više pažnje u znanstvenim krugovima. To treba posebno istaknuti u Hrvatskom kontekstu u kojem smo tijekom povijest imali prilike svjedočiti o transnacionalnim praksama, a pogotovo u recentnije vrijeme s dolaskom velikog broja radnih migranata kod kojih uočavamo oblike transnacionalnih praksi poput

slanja novčanih doznaka i udruživanja u udruge.

Iako u budućim istraživanjima migracija u Hrvatskoj vrijedi razmotriti transnacionalni pristup, to nipošto ne znači da istraživanja koja ga primjenjuju ne postoje. Kuti donosi pregled literature dostupne na hrvatskim znanstvenim portalima te navodi niz autora, radova i tema navedenih radova u kojima je primijenjena transnacionalna perspektiva. U dosadašnjim istraživanjima većinom se primjenjivala kvalitativna metodologija poput polustrukturiranih intervjua i etnografije.

Sedmi i posljednji rad *Religioznost, politička orijentacija i stavovi prema imigrantima i imigraciji u Hrvatskoj* (str. 171 – 197), donosi Josip Kumpes te u njemu prikazuje rezultate sekundarne analize podataka u cilju prikazivanja veze između stavova prema imigraciji i imigrantima, političke orijentacije i stupnja religioznosti u hrvatskom društvu. Analiza je provedena nad podacima prikupljenim u kontekstu Europskog društvenog istraživanja (European Social Survey Round 9 Data, 2018) u kojem je uzorak za Hrvatsku činilo 1810 ispitanika.

Rezultati analize pokazuju da, s obzirom na političku orijentaciju i stupanj religioznosti (i u nekim slučajevima konfesionalnu pripadnost), postoji statistički značajna razlika u stavu ispitanika prema imigraciji i imigrantima: (1) bez obzira na to radi li se o imigrantima iste rase ili istog etničkog porijekla kao većina hrvat-

¹ Vidi: Popović, H., Župarić-Iljić, D. i Kardov, K. (2022). "Nas nitko niš' ni' pital": Medijske reprezentacije slučaja pokušaja uspostave prihvatilišta za tražitelje azila kod Petrinje. *Revija za sociologiju*, 52 (2), 153-181. <https://doi.org/10.5613/rzs.52.2.1>

² Iz autoričinog vlastitog opusa vidi: Kuti, S. i Božić, S. (2016). *Transnacionalni socijalni prostori. Migrantske veze preko granica Hrvatske*. Zagreb: Jesenski i Turk

³ Deskriptivna analiza, analiza varijance, regresijska analiza, hi-kvadrat test...

skog stanovništva ili ne, (2) ako se radi o imigrantima iz siromašnijih zemalja izvan Europe te (3) u percepciji imigranata kao kulturne i/ili ekonomske prijetnje. Uz opis rezultata također su pruženi različiti grafički i tablični prikazi kao i opis provedenih analiza³. Ne iznenađuje zaključak da ispitanici koji su religiozniji i politički desno orijentirani iskazuju veću razinu antiimigrantskih i antiimigracijskih stavova od onih koji su manje religiozni i politički lijevo orijentirani. Na tragu toga, autor ističe porast antiimigrantskih i antiimigracijskih stavova u Europi koji se očituju u percipiranju migranata kao sigurnosne, kulturne, ekonomske i/ili zdravstvene prijetnje kroz prizmu nacionalpopulizma, ksenofobije i islamofobije.

Nedavni migracijski trendovi otvorili su mnoge teme i pitanja u polju istraživanja migracija kombinirajući pritom različite discipline i teorijske pristupe. Zbog tog je razloga zbornik *Neminovnost ili izbor?* Povijesni i suvremeni aspekti migracija u Hrvatskoj ambiciozan i vrijedan doprinos postojećoj znanstvenoj literaturi o domaćim migracijskim temama. Inter-

disciplinarnost i raznolikost tema zbornika garantira stručnjacima i studentima iz različitih područja društvenih znanosti vrijedan analitički okvir koji može poslužiti kao poticaj za buduća istraživanja. Potrebno je istaknuti da su radovi objavljeni u ovom zborniku dovršeni prije više od dvije godine zbog čega izostaju teme poput imigracija potaknutih ratom u Ukrajini i velikog broja radnih imigracija iz južne i jugoistočne Azije.

Današnji trendovi u Hrvatskoj, od konstantnog iseljavanja i poražavajuće demografske slike do useljavanja spomenutih stranih radnika, predstavljaju plodno tlo za istraživače i znanstvenike u pogledu akcijskih istraživanja koja bi imala priliku da se nova znanstvena saznanja u područjima sociologije, ekonomije, politologije i drugih društvenih znanosti o migracijama iskoriste kao temelj za kreiranje i usmjerenje politika u cilju osiguravanja boljeg, stabilnijeg i sigurnijeg života u Hrvatskoj, kako za domicilno stanovništvo, tako i za imigrante.

Literatura

European Social Survey Round 9 Data (2018). *Data file edition 3.1.* NSD – Norwegian Centre for Research Data. Norway: Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC.

Vertovec, S. (2009). *Transnationalism* (1. ed.). London: Routledge.